ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.71 / 2025 Volume 3, Issue 11

INSON RESURSLARINI RIVOJLANTIRISH VA MUNOSIB MEHNAT SHAROITLARINI YARATISHNING BARQAROR IQTISODIY O‘SISHNI TA’MINLASHDAGI AHAMIYATI: AFG‘ONISTON TAJRIBASI

Sayed Shir Shah Hashemi
Termzi iqtisodiyot va servis universiteti
Ilmiy rahbar: Fayaziddin Ghiasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada inson resurslarini rivojlantirish va munosib mehnat sharoitlarini yaratishning barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashdagi ahamiyati Afg‘oniston tajribasi misolida tahlil qilinadi. Tadqiqotda inson kapitali, kasbiy ta’lim, mehnat bozori, yoshlar bandligi, xotin-qizlarning iqtisodiy faolligi va ijtimoiy himoya masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Shuningdek, mamlakatda iqtisodiy tiklanish jarayoniga to‘sqinlik qilayotgan tarkibiy muammolar hamda Barqaror rivojlanish maqsadining 8-maqsadiga erishish imkoniyatlari o‘rganiladi. Tahlil natijalariga asoslanib, inson resurslaridan samarali foydalanish, munosib ish o‘rinlarini ko‘paytirish va mehnat unumdorligini oshirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: inson resurslari, inson kapitali, munosib mehnat, iqtisodiy o‘sish, Afg‘oniston iqtisodiyoti, yoshlar bandligi, kasbiy ta’lim, mehnat bozori, ijtimoiy himoya, barqaror rivojlanish.

Abstract. This article analyzes the importance of human resource development and the creation of decent working conditions in ensuring sustainable economic growth, using the experience of Afghanistan as a case study. The research pays special attention to human capital, vocational education, the labor market, youth employment, women's economic activity, and social protection issues. Furthermore, structural challenges hindering the country's economic recovery process and the potential to achieve Goal 8 of the Sustainable Development Goals are examined. Based on the analysis results, practical recommendations are developed for the effective utilization of human resources, expanding decent employment opportunities, and increasing labor productivity.

Keywords: human resources, human capital, decent work, economic growth, economy of Afghanistan, youth employment, vocational education, labor market, social protection, sustainable development.

Аннотация. В данной статье на примере опыта Афганистана анализируется значение развития человеческих ресурсов и создания условий для

достойного труда в обеспечении устойчивого экономического роста. В исследовании особое внимание уделяется вопросам человеческого капитала, профессионального образования, рынка труда, занятости молодежи, экономической активности женщин и социальной защиты. Также изучаются структурные проблемы, препятствующие процессу экономического восстановления страны, и возможности достижения Цели 8 в области устойчивого развития. На основе результатов анализа разработаны практические предложения по эффективному использованию человеческих ресурсов, увеличению количества достойных рабочих мест и повышению производительности труда.

Ключевые слова: человеческие ресурсы, человеческий капитал, достойный труд, экономический рост, экономика Афганистана, занятость молодежи, профессиональное образование, рынок труда, социальная защита, устойчивое развитие.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda barqaror o‘sishni ta’minlash mamlakatning tabiiy boyliklari yoki moliyaviy imkoniyatlarigagina emas, balki inson resurslarining sifati, mehnat unumdorligi va aholining iqtisodiy jarayonlardagi ishtirokiga ham bog‘liq. Bilim va ko‘nikmalarga ega, zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtira oladigan hamda munosib mehnat sharoitlarida faoliyat yuritadigan ishchi kuchi iqtisodiy taraqqiyotning muhim omilidir. Shu sababli inson kapitalini rivojlantirish va samarali bandlikni ta’minlash xalqaro iqtisodiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan Barqaror rivojlanish maqsadlari orasida 8-maqsad alohida ahamiyatga ega. U barqaror va inklyuziv iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirish, samarali bandlikni kengaytirish hamda barcha uchun munosib mehnat sharoitlarini ta’minlashni nazarda tutadi. Ushbu maqsadga erishish uchun iqtisodiy o‘sish ko‘rsatkichlarini yaxshilash bilan bir qatorda, yaratilayotgan ish o‘rinlarining sifati, mehnat huquqlariga rioya etilishi va aholining iqtisodiy imkoniyatlardan teng foydalanishi ham muhimdir.

Afg‘oniston mazkur masalalarni o‘rganish uchun muhim misollardan biridir. Mamlakat iqtisodiyoti uzoq davom etgan beqarorlik, moliyaviy imkoniyatlarning cheklanishi, xususiy sektor faoliyatidagi qiyinchiliklar va inson kapitalini rivojlantirish bilan bog‘liq muammolar ta’sirida shakllanmoqda. Jahon bankining 2025-yilgi tahlillarida iqtisodiy tiklanish alomatlari mavjud bo‘lsa-da, yoshlar ishsizligi, xotin-

qizlarning iqtisodiy faoliyatidagi to‘siqlar va unumdorligi past norasmiy bandlik iqtisodiy rivojlanishning muhim cheklovlari sifatida qayd etilgan.

Afg‘oniston sharoitida inson resurslarini rivojlantirish faqat ta’lim tizimini takomillashtirish bilan cheklanmaydi. Kasbiy bilimlarni ish o‘rinlariga aylantirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, mehnat xavfsizligini ta’minlash, munosib daromad manbalarini yaratish va ijtimoiy himoyani kengaytirish ham zarur. Ayniqsa, yoshlar va xotin-qizlarning iqtisodiy salohiyatidan foydalanish mamlakatning uzoq muddatli rivojlanishi uchun katta ahamiyatga ega.

Maqolaning maqsadi inson resurslarini rivojlantirish va munosib mehnat sharoitlarini yaratishning iqtisodiy o‘sishga ta’sirini Afg‘oniston misolida tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda Barqaror rivojlanish maqsadining 8-maqsadiga erishishni qo‘llab-quvvatlovchi takliflarni ishlab chiqishdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, ilmiy umumlashtirish va sabab-oqibat munosabatlarini o‘rganish usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning nazariy asosini inson kapitali nazariyasi, mehnat iqtisodiyoti yondashuvlari va munosib mehnat konsepsiyasi tashkil etadi.

Gari Bekkerning inson kapitali nazariyasiga ko‘ra, ta’lim, kasbiy tayyorgarlik va bilimlarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan investitsiyalar insonning mehnat unumdorligi va kelajakdagi daromad imkoniyatlarini oshirishi mumkin. Ushbu yondashuv Afg‘onistonda ta’lim va kasbiy ko‘nikmalarni rivojlantirishning iqtisodiy taraqqiyot bilan bog‘liqligini tushuntirish uchun muhim nazariy asos hisoblanadi.

Tadqiqotda Jahon bankining Afg‘oniston iqtisodiyoti va mehnat bozoriga oid tahlillari, Xalqaro mehnat tashkilotining munosib mehnat va bandlik dasturlari hamda BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlariga oid materiallari o‘rganildi. Ushbu manbalar mamlakatdagi bandlik muammolari, yoshlar va xotin-qizlarning mehnat bozoridagi ishtiroki, xususiy sektorning holati va inson kapitalini rivojlantirish masalalarini tahlil qilishda qo‘llanildi.

Tadqiqot quyidagi yo‘nalishlarni qamrab oldi:

- inson kapitali va mehnat unumdorligi o‘rtasidagi bog‘liqlik;
- Afg‘onistonda yoshlar bandligi va kasbiy tayyorgarlik muammolari;
- xotin-qizlarning iqtisodiy faolligi va teng imkoniyatlar;
- munosib mehnat, mehnat xavfsizligi va ijtimoiy himoya;
- xususiy sektorni rivojlantirish va barqaror ish o‘rinlarini yaratish.

Maqola ikkilamchi ma’lumotlar asosida tayyorlangan nazariy-tahliliy tadqiqot hisoblanadi. Unda mustaqil so‘rovnoma yoki ekonometrik model qo‘llanilmagan. Shu

sababli keltirilgan xulosalar mavjud manbalarni tahlil qilish va ularni umumlashtirishga asoslanadi.

NATIJALAR

Tahlil natijalari inson resurslarini rivojlantirish va munosib mehnat sharoitlarini yaratish Afg‘onistonning iqtisodiy tiklanishi uchun o‘zaro bog‘liq ikki muhim yo‘nalish ekanini ko‘rsatadi. Kasbiy bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish ishchi kuchining imkoniyatlarini kengaytirsa, munosib mehnat sharoitlari ushbu imkoniyatlardan amaliy iqtisodiy natijalar olishga yordam beradi.

Birinchi muhim natija — mehnat bozorida yoshlar uchun barqaror ish o‘rinlarini yaratish zaruratidir. Jahon bankining 2025-yil aprel oyidagi Afg‘oniston bo‘yicha tahlilida 2023-yilga kelib 15–29 yoshdagi yoshlarning qariyb to‘rtdan biri ishsiz bo‘lgani qayd etilgan. Shu bilan birga, mehnat bozorida faoliyat yuritayotganlarning bir qismi daromadi beqaror, unumdorligi past yoki norasmiy ish bilan band bo‘lgan. Bu holat ish bilan bandlikning o‘zi yetarli emasligini, balki ish o‘rinlarining sifati va daromad barqarorligi ham muhim ekanini ko‘rsatadi.

Ikkinchi natija inson kapitalini rivojlantirish va mehnat bozori talabi o‘rtasidagi muvofiqlik bilan bog‘liq. Kasbiy ta’lim, texnik ko‘nikmalar va tadbirkorlik bilimlari iqtisodiyotning real ehtiyojlariga moslashtirilmasa, ta’lim olgan yoshlarning ish topish imkoniyatlari cheklanishi mumkin. Shu sababli qishloq xo‘jaligi, qurilish, xizmat ko‘rsatish, hunarmandchilik va raqamli xizmatlar kabi tarmoqlarda talab qilinadigan kasblar bo‘yicha qisqa muddatli kasbiy tayyorgarlik dasturlarini rivojlantirish muhimdir.

Uchinchi natija xotin-qizlarning iqtisodiy imkoniyatlaridan foydalanish bilan bog‘liq. Jahon bankining 2024-yilgi xususiy sektor bo‘yicha so‘rovi tadbirkorlar duch kelayotgan muammolar qatorida ayollarning iqtisodiy faoliyatiga qo‘yilgan cheklovlar va moliyaviy imkoniyatlarning torligini ham ko‘rsatgan. Xotin-qizlarning ta’lim olishi, kasbiy ko‘nikmalarni egallashi va daromad keltiruvchi faoliyatda qatnashishi cheklanganda, iqtisodiyot mavjud inson salohiyatining bir qismidan foydalana olmaydi.

To‘rtinchi natija xususiy sektorning bandlik yaratishdagi o‘rnini tasdiqlaydi. Kichik va o‘rta biznes yangi ish o‘rinlarini shakllantirish, mahalliy ishlab chiqarishni kengaytirish va aholining daromad manbalarini diversifikatsiya qilish imkoniyatiga ega. Biroq buning uchun korxonalar moliyalashtirish, bozor talabi, infratuzilma va biznes yuritish bilan bog‘liq to‘siqlarni yengib o‘tishi lozim.

1-jadval. Afg‘onistonda inson resurslarini rivojlantirish va munosib mehnatni ta’minlashning asosiy yo‘nalishlari

Muammo	Iqtisodiy ta’siri	Tavsiya etiladigan yechim
Yoshlar ishsizligi	Daromad imkoniyatlarining cheklanishi va inson salohiyatidan to‘liq foydalanilmasligi	Kasbiy ta’lim, amaliyot va ishga joylashtirish dasturlarini kengaytirish
Kasbiy ko‘nikmalar nomuvofiqligi	Mehnat unumdorligi va ishga joylashish imkoniyatlarining pasayishi	Mehnat bozori talabiga mos o‘quv dasturlarini joriy etish
Xotin-qizlarning iqtisodiy faoliyatidagi to‘siqlar	Mehnat resurslaridan foydalanish imkoniyatining qisqarishi	Ta’lim, kasbiy tayyorgarlik va qonuniy daromad topish imkoniyatlarini kengaytirish
Norasmiy va beqaror bandlik	Ijtimoiy himoya va daromad barqarorligining zaiflashishi	Rasmiy mehnat munosabatlarini rag‘batlantirish
Xususiy sektor muammolari	Yangi ish o‘rinlari va investitsiyalarning cheklanishi	Kichik biznesni moliyaviy va institutsional qo‘llab-quvvatlash
Mehnat xavfsizligi bilan bog‘liq muammolar	Ish jarohatlari va mehnat faoliyatidagi uzilishlar xavfi	Xavfsizlik standartlari, profilaktika va xodimlarni o‘qitishni kuchaytirish

Manba: Jahon banki va Xalqaro mehnat tashkilotining Afg‘oniston bo‘yicha materiallari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Jadvaldan ko‘rinadiki, Afg‘onistonda bandlik masalasini hal qilish faqat yangi ish o‘rinlarini yaratish bilan cheklanmasligi kerak. Ish o‘rinlarining barqarorligi, mehnatga haq to‘lash, kasbiy rivojlanish va ijtimoiy himoya ham iqtisodiy siyosatning tarkibiy qismlari bo‘lishi lozim.

MUHOKAMA

Olingan natijalar Afg‘oniston iqtisodiyotida inson kapitalini rivojlantirish va munosib mehnat sharoitlarini yaratish bir-birini to‘ldiruvchi jarayonlar ekanini ko‘rsatadi. Ta’lim va kasbiy tayyorgarlik ishchi kuchining salohiyatini oshiradi, biroq

bu salohiyatning iqtisodiy samaraga aylanishi mavjud ish o‘rinlari, xususiy sektorning rivojlanishi va mehnat huquqlarining ta’minlanishiga bog‘liq.

Jahon bankining 2025-yilgi ma’lumotlarida Afg‘onistonda iqtisodiy faollik tiklanish belgilarini ko‘rsatayotganiga qaramay, yoshlar ishsizligi va xotin-qizlarning iqtisodiy imkoniyatlariga qo‘yilgan cheklovlar saqlanib qolayotgani ta’kidlanadi. Bu holat iqtisodiy o‘sishning o‘zi aholining farovonligini avtomatik ravishda yaxshilamasligini anglatadi. Iqtisodiy o‘sish yangi va sifatli ish o‘rinlari, barqaror daromad hamda kengroq iqtisodiy ishtirok bilan birga kechishi zarur.

Birinchidan, kasbiy ta’limni mehnat bozori bilan bog‘lash lozim. O‘quv dasturlari mahalliy iqtisodiyot ehtiyojlariga mos ravishda ishlab chiqilishi, nazariy bilimlar amaliy mashg‘ulotlar bilan mustahkamlanishi va bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatlari oshirilishi kerak. Xususiy korxonalar, kasbiy ta’lim markazlari va mahalliy jamoalar hamkorligi ushbu jarayonda muhim o‘rin tutadi.

Ikkinchidan, yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash zarur. Kichik biznesni boshlash bo‘yicha maslahatlar, moliyaviy savodxonlik, kasbiy mentorlik va mahalliy bozorlarni o‘rganish dasturlari yoshlarning mustaqil daromad topish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin. Bunday tashabbuslar, ayniqsa, yirik korxonalar kam bo‘lgan hududlarda muhim ahamiyatga ega.

Uchinchidan, munosib mehnat tamoyillarini amaliyotga joriy etish zarur. Xodimlarning xavfsiz mehnat sharoitlariga ega bo‘lishi, mehnatiga adolatli haq olishi va ijtimoiy himoyadan foydalanishi iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Xalqaro mehnat tashkiloti tomonidan Afg‘onistonda amalga oshirilgan bandlikka yo‘naltirilgan infratuzilma tashabbuslari ham mahalliy aholiga daromad manbalarini yaratish va jamoalarning tiklanishini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan.

To‘rtinchidan, xotin-qizlarning inson kapitalini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish kerak. Ayollarning bilim va kasbiy salohiyatidan foydalanish imkoniyatlari cheklangan sharoitda mamlakat iqtisodiyoti mehnat resurslarining muhim qismidan to‘liq foydalana olmaydi. Shu sababli xotin-qizlarning ta’lim olishi, kasbiy tayyorgarlikdan o‘tishi, xavfsiz ish sharoitlarida ishlashi va qonuniy daromad topish imkoniyatlarini kengaytirish iqtisodiy taraqqiyot uchun muhim omildir.

Beshinchidan, bandlik dasturlarining samaradorligini baholash tizimini rivojlantirish lozim. Bunda yaratilgan ish o‘rinlari soni bilan birga, ish haqi darajasi, bandlik davomiyligi, mehnat xavfsizligi, kasbiy tayyorgarlik natijalari va ijtimoiy himoyadan foydalanish ko‘rsatkichlari ham hisobga olinishi kerak.

Shu asosda Afg‘onistonda Barqaror rivojlanish maqsadining 8-maqsadiga erishishni qo‘llab-quvvatlash uchun quyidagi ustuvor yo‘nalishlar taklif etiladi:

1. Kasbiy va texnik ta’limni iqtisodiyot tarmoqlarining amaliy ehtiyojlariga moslashtirish.
2. Yoshlar uchun amaliyot, kasbiy yo‘naltirish va ishga joylashtirish imkoniyatlarini kengaytirish.
3. Kichik va o‘rta biznesning rivojlanishiga ko‘maklashish orqali barqaror ish o‘rinlarini yaratish.
4. Xotin-qizlarning ta’lim, kasbiy tayyorgarlik va iqtisodiy faoliyatdagi ishtirokini kengaytirish.
5. Norasmiy bandlikni kamaytirish, mehnat xavfsizligi va ijtimoiy himoyani mustahkamlash.
6. Bandlik dasturlarining natijalarini muntazam kuzatish va baholash mexanizmlarini joriy etish.

Mazkur chora-tadbirlar iqtisodiy o‘sishni inson manfaatlari bilan uyg‘unlashtirishga yordam berishi mumkin. Biroq ularning samarasi mamlakatdagi institutsional sharoit, moliyalashtirish imkoniyatlari, xavfsizlik vaziyati va iqtisodiy faoliyat uchun yaratiladigan muhitga bog‘liq bo‘ladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari inson resurslarini rivojlantirish va munosib mehnat sharoitlarini yaratish Afg‘onistonning barqaror iqtisodiy o‘sishini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Inson kapitaliga investitsiyalar mehnat unumdorligini oshirish, yoshlarning kasbiy salohiyatini rivojlantirish va iqtisodiyotning raqobatbardoshligini mustahkamlash imkonini beradi. Biroq ta’lim va kasbiy tayyorgarlik natijalari munosib ish o‘rinlari, adolatli mehnat munosabatlari va ijtimoiy himoya bilan qo‘llab-quvvatlanishi zarur.

Afg‘oniston tajribasi yoshlar ishsizligi, xotin-qizlarning iqtisodiy faoliyatidagi cheklovlar, norasmiy bandlik va xususiy sektorning qiyinchiliklari iqtisodiy tiklanishni murakkablashtirishini ko‘rsatadi. Shu bois iqtisodiy siyosat faqat umumiy ishlab chiqarish hajmini oshirishga emas, balki iqtisodiy imkoniyatlardan keng foydalanish va mehnat sifatini yaxshilashga ham yo‘naltirilishi kerak.

Maqolada aniqlangan muammolardan kelib chiqib, kasbiy ta’limni rivojlantirish, yoshlar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash, xotin-qizlarning iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish, xavfsiz mehnat sharoitlarini ta’minlash va rasmiy bandlikni rag‘batlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilandi. Ushbu yo‘nalishlar o‘zaro uyg‘un holda amalga oshirilsa, inson resurslaridan samarali foydalanish va aholining barqaror daromad manbalarini kengaytirishga xizmat qilishi mumkin.

Umuman olganda, Barqaror rivojlanish maqsadining 8-maqsadiga erishish iqtisodiy o‘sish, inson kapitali va munosib mehnatni yagona rivojlanish strategiyasi doirasida ko‘rib chiqishni talab qiladi. Kelgusidagi tadqiqotlarda kasbiy ta’lim dasturlari, bandlik tashabbuslari va mehnat sharoitlarining natijalarini hududlar hamda iqtisodiyot tarmoqlari kesimida statistik va ekonometrik usullar yordamida baholash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Becker, G. S. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press.
2. International Labour Organization. (1999). *Decent Work*. Report of the Director-General, International Labour Conference, 87th Session. Geneva: ILO.
3. International Labour Organization. (2022). *Promoting Employment and Decent Work through the Humanitarian-Development-Peace Nexus: Employment Intensive Investment Programme in Afghanistan*. Geneva: ILO.
4. International Labour Organization. (2025). *Social Safeguards for Employment Intensive Approaches: Operationalising the Humanitarian, Development and Peace Nexus in Afghanistan*. Geneva: ILO.
5. World Bank. (2018). *The Human Capital Project*. Washington, DC: World Bank.
6. World Bank. (2019). *World Development Report 2019: The Changing Nature of Work*. Washington, DC: World Bank.
7. World Bank. (2024). *Afghanistan’s Private Sector Still Facing Significant Challenges to Survive*. Washington, DC: World Bank.
8. World Bank. (2024). *Afghanistan Development Update: Afghanistan Economy Shows Modest Growth after Two Years of Severe Contraction but Recovery Remains Fragile*. Washington, DC: World Bank.
9. World Bank. (2025). *Afghanistan Development Update: Afghanistan’s Economy Shows Signs of Gradual Recovery, but Outlook Remains Uncertain*. Washington, DC: World Bank.
10. World Bank. (2025). *Labor Market Dynamics for Youth Post-2021*. Afghanistan Policy Note. Washington, DC: World Bank.
11. United Nations. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: United Nations.
12. United Nations. (n.d.). *Goal 8: Decent Work and Economic Growth*. https://sdgs.un.org/goals/goal8
13. Schultz, T. W. (1961). Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, 51(1), 1–17